

ВИТОМИР СРЂЉАНОВИЋ

ДВЕ БЕЛЕШКЕ О ЛИКОВНИМ СПОМЕНИЦИМА У ПЉЕВЉИМА

1. РУКОПИСНЕ КЊИГЕ ХУСЕИН-ПАШИНЕ ЦАМИЈЕ

Ширењем турске државе арапско писмо је имало изузетан значај у администрацији, књижевности, школству, а посебно у писању књига теолошке садржине. Књига је била поштована и нарочито чувана у муслиманској кући. Баш због те пажње према књизи започиње и стварање првих библиотека. За разлику од хагиографских ћирилских рукописа, ове књиге могу бити различите садржине. Писане су обично читким калиграфским рукописом, који је богат ликовно-естетским квалитетима, јер садржи изузетне обликовне и графичке вредности. Њихово коришћење у рукописима зависило је од наручиоца, а нарочито од способности самог калиграфа. Књиге су настајале углавном у већим местима, у чаршији, где је калиграф имао своју радњу, и ту су наручиване за различите потребе и друштвене слојеве.

Иако до сада нисмо успели наћи ни једног калиграфа који је радио у Пљевљима, веровати је да их је пљеваљска чаршија имала, јер су Пљевља од 1573. па до 1831. године била седиште херцеговачких џамија у нашој земљи. Није онда ни чудно што се у Хусеин-пашиној џамији налази неколико рукописних корана, међу којима два која имају изузетну вредност због илуминација.

Први Коран није сачуван комплетан. Странице су му расуте. Настао је крајем XVI или почетком XVII века. У њему се налазе мале кружне минијатуре вешто и прецизно рађене. Рукопис је веома читак. Овај Коран је, по свему судећи, рађен по угледу на стари Коран који се налази у овој џамији.

Када је настао стари Коран, не зна се, јер је једном невештом и грубом конзервацијом заклоњено име писца, година и вероватно место настанка рукописа. Док се не изврши конзервација стручно и зналачки подаци о њему ће нам остати непознати. За сада се може само прочитати да је рукопис настао... 87 године по Хиџри, што би одговарало 1585. години. Од имена писца Корана могу се прочитати само почетна слова Џа...

Нема података ни о томе је ли рукопис настао у пљеваљској чаршији,

онда када је Хусеин-паша дошао из Цариграда. Коран има 233 листа, димензија 39x29x6 цм, а водени знак нисмо пронашли. Текст је писан црним мастилом, поједина места су посебно исписана позлаћеним калиграфским словима. На страници има 13 редова, а тачке на завршетку реченица рађене су у виду осмолита и позлаћене су.

У књизи се налазе 352 минијатуре и међу собом су веома сличне. Све су рађене у позлати. Од њих су четири рађене на целој страни, на почетку и на крају књиге. У двама се у средини налази текст. Мотиви су круг, круг са шиљцима окренутим уздуж страница, квадрат и стилизована купа цвета. Ови облици су варирани само у боји: зелена, црвена, плава, бела и црна. Сликани су темпером на зеленој позадини. Кожни повез је имао аплициран додаток који није сачуван. На задњем листу помиње се „власник овог добра Хусеин-паша”. Пошто је име накнадно убачено, јер не стоји у истом реду са осталим текстом, мада је уписано истим рукописом и бојом, може се закључити да је писар био завршио рукопис и да га је Хусеин-паша видео и откупио. Од преписивача је затражио да се његово име упише накнадно као „власника овога добра”.

Богато и лепо илустрован, лепо писан, овај Коран спада у ред најлепших оновремених рукописних књига писаних арапским писмом код нас.

Поред ова два корана у Хусеин-пашиној џамији чува се још неколико вредних и значајних књига које нису до сада ни пописане нити проучаване. Велику препреку изучавању оваквих књига чини језик, али то није оправдање да се не изврши бар основна инвентура. Скоро је из ове џамије однета једна рукописна књига с почетка овог века у којој се налази попис свих џамија на подручју града са годинама грађења и вакуфским приходима. О томе се упорно ћути, мада је вест о нестанку књиге објављена и у јавним гласилима (о нестанку рукописа обавестио сам СО Пљеваља и Завод за заштиту споменика културе СРЦГ).

1. ИКОНЕ ЦРКВЕ СВЕТОГ ИЛИЈЕ НА ИЛИНОМ БРДУ КОД ПЉЕВАЉА

Црква Светог Илије на Илином Брду код Пљеваља први пут се помиње 1769. године. Била је мањих димензија. Због дотрајалости конструкције пришло се, крајем прошлог века, њеној реконструкцији јер је инжењер Талат заједно са мајсторима - зидарима утврдио да цркву треба од темеља зидати. Пошто је црквено-школска општина из Пљеваља ангажовала инжењера Талата да се комисијом размотри могућност оправке цркве, биће да је ангажован и око пројекта цркве, јер се одмах следеће године почело са радом на оправци.

Иако је занимљиве архитектуре, мада је доста изгубила од свог првобитног изгледа последњом оправком, није Законом заштићена. Њену посебну вредност чине иконе. Настале су у различитим временским периодима, од XVII до XX века. Од њих, осам икона заслужују пуну пажњу. Ми ћемо се задржати само на икони Светог Илије и на Дверима.

Свети Илија (СТЫ ПРОРОК ІІІА) приказан је с дугом брадом и ко-

сом која му се обавија око врата и пада низ прса с десне стране. Десном руком благосиља, а у левој држи свитак. Одевен је у браон огртач чији су набори изведени белим линијама, а између плетеница огртач је плавозелен. Опасан је црвеним појасом, ишрафираним златом. Рађен је брзим и реским потезом који је видљив нарочито на лицу и коси. Икона је препукла по средини, а у доњем делу оштећена. Настала је у XVII веку.

Аутор иконе Пророка Илије није нам познат, али његово дело упућује на сликара добрих квалитета. Док се икона не очисти тешко је праве колористичке вредности одредити, а тиме и претпоставке око ауторства.

Двери су добро и богато резане. У горњем делу налазе се представе Соломона и Давида, а испод њих су Гаврило и Богородица. Гаврило је приказан у плавом огртачу испод кога вири црвена одећа. Лице и руке су кречно беле, коса тамнобраон, а усне црвене. Очи су браон светле са нежним полусенкама. У десној руци држи љиљан. Изнад њега је натпис БЛГОЋЩЕНІЕ.

Богородица је такође насликана у стојећем ставу. Стоји на јастуку светлобраон боје. Одевена је у црвен огртач испод кога је плава одећа. У утроби јој је насликан у седећем ставу мали Христ са ореолом. У десном углу је сунце из чијег зрака излази голуб. Иза Богородице је престо са црвеним јастуком а иза престола је једноставна архитектура као и иза Гаврила. И њен инкарнат је сликан са Гавриловим.

На полеђини двери је угребано: „СІЕ ДВЕРІ МІЛАНА ЈАНКОВИЋА ПРИЛОЖІ ПЕТАР ПОПОВИЋ НА 1851. ТО ПІСА МІЛАНЊ.

На основу тог записа сазнајемо име сликара Милана Јанковића, као и приложника Петра Поповића.

О овом сликару немамо података, као ни податка да ли су ове двери рађене за илинобрдску цркву. Но, поуздано се може рећи да је Милан Јанковић сликар који се веже за светлије традиције сликања икона на овом подручју. Иако његово сликарство изгледа мало тврдо и суво, то је најпре зато што је подређено златном фону. Традицију сликања икона он наставља и у сликарској техници, јер је сликао темпером. Елегантан став фигура, особито Богородице, упућује на мајстора коме нису непознати ни цртеж, ни композиција. Он међу својим савременицима заузима врло високо место.

Јанковић је истих година вероватно насликао и икону Светог Ђорђа која се такође чува у овој цркви.

Vitomir Srbljanović

TWO NOTES ON FINE ARTS MONUMENTS IN PLJEVLJA

Summary

The author in this contribution presents his observations on collection of manuscript books in Husein Pasha's Monk in Pljevlja, which have the miniatures. In the oldest Koran from the end of 16th and beginning of 17th century for example, there are 352 miniatures. The author also presents eight icons from the church of St. Elias on Ilino brdo (Elias Hill) by Pljevlja.